

М. В. Савіна

ОСОБЛИВОСТІ КОПІНГУ У ПОДРУЖЖІВ З АДИКТИВНОЮ ПОВЕДІНКОЮ ЖІНОК
ТА РІЗНИМ СТАНОМ ЗДОРОВ'Я СІМ'Ї

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна МОН України, м. Харків

ms@kharkov.ua

Актуальність. Захворювання жінки на психічні, зокрема адиктивні розлади, відображається на її психопатологічному стані, рівні соціальної активності, якості життя та змінює функціонування сім'ї. Сім'я з адаптогенного ресурсу може стати патогенним джерелом дезадаптації. Вивчення взаємозв'язків між механізмами формування й проявами адиктивної поведінки (АП) у жінок та феноменом здоров'я сім'ї є важливою проблемою медичної психології.

Мета – вивчити особливості копінг у подружжів з різним станом здоров'я сім'ї та залежної поведінки у жінок для визначення мішеней подальшої психокорекційної роботи.

Матеріали і методи. Обстежено 321 подружню пару (ПП) (досліджувана група, ДГ) з порушеннями сімейних стосунків та АП у жінок. ДГ була поділена на 3 групи залежно від типу АД. Групи порівняння сформували з 50 ПП із порушенням здоров'я родини без АП у жінок (група порівняння 1, ГП1), та 50 умовно гармонійних ПП (група порівняння 2, ГП2). Адиктивний статус вивчали за допомогою батареї AUDIT-подібних тестів, особливості копінг – за методиками психологічної діагностики копінг-поведінки Е. Хейма.

Результати. Виокремлено основні варіанти поєднання копінг у обстежених ПП. Визначено типи стійкого зворотного кореляційного зв'язку між типами поведінки у конфліктних ситуаціях у жінок та чоловіків різних досліджуваних груп. Копінг-поведінка, притаманна жінкам з АП, не мала суттєвого впливу на її формування, проте, наявність АП, особливо на рівні клінічно окресленого розладу, негативно впливала на збереження та прогресування неконструктивної поведінки, погіршуючи тим самим порушення сімейного функціонування.

Висновки. Усім проблемним подружжям притаманна відсутність використання адаптивних копінг-стратегій. Дані поведінкові патерни, які, з одного боку, ставали підґрунтям розвитку порушень здоров'я сім'ї, а з іншого – потенціювали його прогресування, не мали значимих відмінностей серед подружжів ДГ1, ДГ2, ДГ3 та ГП1. Отримані дані були покладені нами в основу розробки системи психологічної корекції та психопрофілактичної підтримки здоров'я сім'ї за наявності АП у жінок.

Ключові слова:копінг-поведінка,
адиктивна поведінка,
жінки, порушення
здоров'я сім'ї.

Актуальність. Сучасні тенденції наукового пізнання полягають у необхідності визначення специфіки окремих контингентів, а не тільки у вивченні хворих з певною нозологією. На сьогодні особливої актуальності набувають дослідження, засновані на персоніфікованому підході [1]. Якщо в полі психіатричних досліджень цей підхід отримав гідне визнання та не викликає суперечок [2, 3], то науковий простір медицини залежностей, на жаль, досі залишається поза персоніфікованими методологічними підходами.

Захворювання жінки на психічні, зокрема адиктивні розлади, відображається не тільки на її психопатологічному стані, рівні соціального функціонування та якості життя [4 – 6]. При цьому головного «удару» зазнає сім'я хворої, адже внаслідок розвитку стану залежності у жінки деформації піддається насамперед функціонування її родини. У таких випадках сім'я з адаптогенного ресурсу може перетворитися на патогенне джерело дезадаптації, прово-

куючи виникнення наркопатології або запобігаючи її стабілізації та ремісії, створюючи таким чином порочне коло взаємообтяжливих впливів. З огляду на вищезазначене можна стверджувати, що робота, спрямована на вивчення взаємозв'язків між механізмами формування й проявами адиктивної поведінки (АП) у жінок та феноменом здоров'я сім'ї, є важливою проблемою медичної психології.

Мета – вивчення особливостей копінг у подружжів з різним станом здоров'я сім'ї та залежної поведінки у жінок для визначення мішеней подальшої психокорекційної роботи.

Матеріали та методи дослідження

Для досягнення поставленої мети на основі інформованої згоди з дотриманням принципів біоетики і деонтології обстежено 321 подружню пару (ПП), яка звернулася за допомогою з приводу порушення сімейних стосунків та АП у

жінок (досліджувана група, ДГ). Додатковими критеріями включення в дослідження були скарги на «соціально прийнятні» форми АП, відсутність в анамнезі психічних і поведінкових розладів, а також тяжких соматичних захворювань, наявність дитини. В якості груп порівняння обстежено 50 ПП з порушенням здоров'я родини, в яких у жінок не було проблем адиктивного характеру (група порівняння 1, ГП1), та 50 умовно гармонійних ПП (група порівняння 2, ГП2).

Спираючись на попередні результати вивчення адиктивного статусу обстежених [7], отримані з використанням батареї AUDIT-подібних тестів, розроблених колективом авторів під керівництвом І. В. Лінського [8, 9], ми поділили жінок ДГ залежно від типу АП:

- ДГ1 – жінки з хімічною адикцією (вживання алкоголю, тютюну, психостимуляторів, канабіноїдів, седативно-снودійних препаратів) – 33,3 % (107 ПП);
- ДГ2 – жінки з нехімічною адикцією у вигляді надмірного захоплення роботою, шопінгом, переглядом телебачення, інтернетом, читанням, комп'ютерними або азартними іграми – 34,6 % (111 ПП);

- ДГ3 – жінки з нехімічною адикцією у вигляді надмірного захоплення їжею, сексом, чаєм/кавою або фітнесом – 32,1 % (103 ПП).

Особливості копінгу вивчали з використанням методики психологічної діагностики копінг-поведінки Е. Хейма [10], яка дозволяє досліджувати 26 ситуаційно-специфічних варіантів копінгу, класифікованих відповідно до трьох основних сфер психічної діяльності (когнітивний, емоційний і поведінковий копінг-механізми). Методика призначена для виявлення індивідуального стилю подолання стресу, може використовуватися для діагностики як непродуктивних патернів поведінки, так і ресурсів особистості.

Результати та їх обговорення

У результаті дослідження виявили розбіжності основних варіантів копінгу як за частотою, так і за ступенем вираженості. Результати дослідження варіантів механізмів копінг-поведінки жінок досліджуваних груп відображені у таблиці 1, чоловіків – у таблиці 2.

Таблиця 1. Варіанти копінг-поведінки жінок у досліджуваних групах (за методикою Е. Хейма)

Варіант копінг-поведінки / стратегії	Групи жінок								
	ДГ1 (n = 107)			ДГ2 (n = 111)			ДГ3 (n = 103)		
	N	%	± m	N	%	± m	N	%	± m
Когнітивні копінг-стратегії									
Ігнорування	26	8,1	2,7	29	8,7	2,8	26	8,4	2,8
Смирення	27	8,4	2,8	28	8,4	2,8	27	8,7	2,8
Дисимуляція	28	8,7	2,8	29	8,7	2,8	27	8,7	2,8
Збереження самовладання	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Проблемний аналіз	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Відносність	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Релігійність	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Розгубленість	26	8,1	2,7	25	7,5	2,6	23	7,4	2,6
Додача сенсу	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Установка власної цінності	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Емоційні копінг-стратегії									
Протест	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Емоційна розрядка	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Придушення емоцій	26	8,1	2,7	32	9,6	2,9	25	8,1	2,7
Оптимізм	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Пасивна кооперація	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Покірність	28	8,7	2,8	28	8,4	2,8	27	8,7	2,8
Самозвинувачення	27	8,4	2,8	26	7,8	2,7	26	8,4	2,8
Агресивність	26	8,1	2,7	25	7,5	2,6	25	8,1	2,7
Поведінкові копінг-стратегії									
Відволікання	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Альтруїзм	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Активне уникнення	45	14,0	3,5	45	13,5	3,4	43	13,9	3,5
Компенсація	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Конструктивна активність	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Відступ	43	13,4	3,4	43	12,9	3,4	41	13,3	3,4
Співпраця	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Звернення	–	–	–	–	–	–	–	–	–

Таблиця 2. Варіанти копінг-поведінки чоловіків у досліджуваних групах (за методикою Е. Хейма)

Варіант копінг-поведінки / стратегії	Групи чоловіків								
	ДГ1 (n = 107)			ДГ2 (n = 111)			ДГ3 (n = 103)		
	N	%	± m	N	%	± m	N	%	± m
Когнітивні копінг-стратегії									
Ігнорування	14	4,4	2,0	17	5,1	2,2	16	5,2	2,2
Смирення	15	4,7	2,1	16	4,8	2,1	15	4,9	2,1
Дисимуляція	14	4,4	2,0	16	4,8	2,1	14	4,5	2,1
Збереження самовладання	–	–	–	–	–	–	15	4,9	2,1
Проблемний аналіз	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Відносність	17	5,3	2,2	15	4,5	2,1	15	4,9	2,1
Релігійність	15	4,7	2,1	16	4,8	2,1	15	4,9	2,1
Розгубленість	17	5,3	2,2	16	4,8	2,1	13	4,2	2,0
Додача сенсу	15	4,7	2,1	15	4,5	2,1	–	–	–
Установка власної цінності	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Емоційні копінг-стратегії									
Протест	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Емоційна розрядка	19	5,9	2,4	20	6,0	2,4	16	5,2	2,2
Придушення емоцій	19	5,9	2,4	19	5,7	2,3	–	–	–
Оптимізм	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Пасивна кооперація	14	4,4	2,0	22	6,6	2,5	22	7,1	2,6
Покірність	17	5,3	2,2	18	5,4	2,3	25	8,1	2,7
Самозвинувачення	20	6,2	2,4	17	5,1	2,2	22	7,1	2,6
Агресивність	18	5,6	2,3	15	4,5	2,1	18	5,8	2,3
Поведінкові копінг-стратегії									
Відволікання	19	5,9	2,4	21	6,3	2,4	21	6,8	2,5
Альтруїзм	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Активне уникнення	29	9,0	2,9	22	6,6	2,5	21	6,8	2,5
Компенсація	16	5,0	2,2	23	6,9	2,5	17	5,5	2,3
Конструктивна активність	21	6,5	2,5	22	6,6	2,5	25	8,1	2,7
Відступ	22	6,9	2,5	23	6,9	2,5	19	6,1	2,4
Співпраця	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Звернення	–	–	–	–	–	–	–	–	–

У результаті аналізу даних, представлених у таблиці 1, виявлено, що у жінок ДГ1, ДГ2, ДГ3 в цілому серед когнітивних копінг-стратегій переважали відповідно: ігнорування – 8,1 %, 8,7 %, 8,4 %, смирення – 8,4 %, 8,4 %, 8,7 %, дисимуляція – 8,7 %, 8,7 %, 8,7 %, розгубленість – 8,1 %, 7,5 %, 7,4 %. Серед емоційних копінг-стратегій у жінок ДГ1, ДГ2, ДГ3 переважали відповідно: придушення емоцій – 8,1 %, 9,6 %, 8,1 %, покірність – 8,7 %, 8,4 %, 8,7 %, самозвинувачення – 8,4 %, 7,8 %, 8,4 %, агресивність – 8,1 %, 7,5 %, 8,1 % ($p \leq 0,05$). Серед поведінкових копінг-стратегій у жінок ДГ1, ДГ2, ДГ3 переважали відповідно: активне уникнення – 14,0 %, 13,5 %, 13,9 %, відступ – 13,4 %, 12,9 %, 13,3 % ($p \leq 0,05$).

У результаті аналізу даних, представлених у таблиці 2, виявлено, що у чоловіків ДГ1, ДГ2, ДГ3 в цілому серед когнітивних копінг-стратегій переважали відповідно: ігнорування – 4,4 %, 5,1 %, 5,2 %, смирення – 4,7 %, 4,8 %, 4,9 %, дисимуляція – 4,4 %, 4,8 %, 4,5 %, відносність – 5,3 %, 4,5 %, 4,9 %, релігійність – 4,7 %, 4,8 %, 4,9 %, розгубленість – 5,3 %, 4,8 %, 4,2 %, додача сенсу – 4,7 %, 4,5 %, у ДГ3 не виявлено.

Серед емоційних копінг-стратегій у чоловіків ДГ1, ДГ2, ДГ3 в цілому переважали відповідно: емоційна розрядка – 5,9 %, 6,0 %, 5,2 %, придушення емоцій – 5,9 %, 5,7 %, у ДГ3 не виявлено, пасивна

кооперація – 4,4 %, 6,6 %, 7,1 %, покірність – 5,3 %, 5,4 %, 8,1 %, самозвинувачення – 6,2 %, 5,1 %, 7,1 %, агресивність – 5,6 %, 4,5 %, 5,8 % ($p \leq 0,05$). Серед поведінкових копінг-стратегій у чоловіків ДГ1, ДГ2, ДГ3 переважали відповідно: відволікання – 5,9 %, 6,3 %, 6,8 %, активне уникнення – 9,0 %, 6,6 %, 6,8 %, компенсація – 5,0 %, 6,9 %, 5,5 %, конструктивна активність – 6,5 %, 6,6 %, 8,1 %, відступ – 6,9 %, 6,9 %, 6,1 % ($p \leq 0,05$).

Результати дослідження варіантів механізмів копінг-поведінки жінок груп порівняння представлені у таблиці 3, чоловіків – у таблиці 4.

У результаті аналізу даних, представлених у таблиці 3, виявлено, що у жінок ГП1 в цілому серед когнітивних копінг-стратегій переважали ігнорування – 8,7 %, смирення – 8,0 %, дисимуляція – 8,7 %, розгубленість – 8,0 % ($p \leq 0,05$). У ГП2 переважали збереження самовладання – 10,7 %, проблемний аналіз – 12,0 %, установка власної цінності – 10,7 % ($p \leq 0,05$). Серед емоційних копінг-стратегій у жінок ГП1 переважали придушення емоцій – 8,7 %, покірність – 8,0 %, самозвинувачення – 7,3 %, агресивність – 9,3 % ($p \leq 0,05$). У ГП2 переважали протест – 18,0 %, оптимізм – 15,3 % ($p \leq 0,05$). Серед поведінкових копінг-стратегій у жінок ГП1 переважали активне уникнення – 15,3 %, відступ – 18,0 % ($p \leq 0,05$). У жінок ГП2 переважали альтруїзм – 11,3 %, конструк-

Таблиця 3. Варіанти копінг-поведінки жінок у групах порівняння (за методикою Е. Хейма)

Варіант копінг-поведінки / стратегії	Групи жінок					
	ГП1 (n = 50)			ГП2 (n = 50)		
	N	%	± m	N	%	± m
Когнітивні копінг-стратегії						
Ігнорування	13	8,7	2,8	-	-	-
Смирення	12	8,0	2,7	-	-	-
Дисимуляція	13	8,7	2,8	-	-	-
Збереження самовладання	-	-	-	16	10,7	3,1
Проблемний аналіз	-	-	-	18	12,0	3,2
Відносність	-	-	-	-	-	-
Релігійність	-	-	-	-	-	-
Розгубленість	12	8,0	2,7	-	-	-
Додача сенсу	-	-	-	-	-	-
Установка власної цінності	-	-	-	16	10,7	3,1
Емоційні копінг-стратегії						
Протест	-	-	-	27	18,0	3,8
Емоційна розрядка	-	-	-	-	-	-
Придушення емоцій	13	8,7	2,8	-	-	-
Оптимізм	-	-	-	23	15,3	3,6
Пасивна кооперація	-	-	-	-	-	-
Покірність	12	8,0	2,7	-	-	-
Самозвинувачення	11	7,3	2,6	-	-	-
Агресивність	14	9,3	2,9	-	-	-
Поведінкові копінг-стратегії						
Відволікання	-	-	-	-	-	-
Альтруїзм	-	-	-	17	11,3	3,2
Активне уникнення	23	15,3	3,6	-	-	-
Компенсація	-	-	-	-	-	-
Конструктивна активність	-	-	-	6	12,0	3,2
Відступ	27	18,0	3,8	-	-	-
Співпраця	-	-	-	16	10,7	3,1
Звернення	-	-	-	17	11,3	3,2

тивна активність – 12,0 %, співпраця – 10,7 %, звернення – 11,3 % (p≤0,05).

У результаті аналізу даних, представлених у таблиці 4, виявлено, що у чоловіків ГП1 в цілому серед когнітивних копінг-стратегій переважали ігнорування – 8,7 %, смирення – 8,7 %, дисимуляція – 9,3 %, розгубленість – 6,7 % (p≤0,05). У ГП2 переважали збереження самовладання – 10,7 %, проблемний аналіз – 10,7 %, установка власної цінності – 12,0 % (p≤0,05). Серед емоційних копінг-стратегій у чоловіків ГП1 переважали

Таблиця 4. Варіанти копінг-поведінки чоловіків у групах порівняння (за методикою Е. Хейма)

Варіант копінг-поведінки / стратегії	Групи жінок					
	ГП1 (n = 50)			ГП2 (n = 50)		
	N	%	± m	N	%	± m
Когнітивні копінг-стратегії						
Ігнорування	13	8,7	2,8	-	-	-
Смирення	13	8,7	2,8	-	-	-
Дисимуляція	14	9,3	2,9	-	-	-
Збереження самовладання	-	-	-	16	10,7	3,1
Проблемний аналіз	-	-	-	16	10,7	3,1
Відносність	-	-	-	-	-	-
Релігійність	-	-	-	-	-	-
Розгубленість	10	6,7	2,5	-	-	-
Додача сенсу	-	-	-	-	-	-
Установка власної цінності	-	-	-	18	12,0	3,2
Емоційні копінг-стратегії						
Протест	-	-	-	23	15,3	3,6
Емоційна розрядка	-	-	-	-	-	-
Придушення емоцій	13	8,7	2,8	-	-	-
Оптимізм	-	-	-	27	18,0	3,8
Пасивна кооперація	-	-	-	-	-	-
Покірність	12	8,0	2,7	-	-	-
Самозвинувачення	13	8,7	2,8	-	-	-
Агресивність	12	8,0	2,7	-	-	-
Поведінкові копінг-стратегії						
Відволікання	-	-	-	-	-	-
Альтруїзм	-	-	-	17	11,3	3,2
Активне уникнення	26	17,3	3,8	-	-	-
Компенсація	-	-	-	-	-	-
Конструктивна активність	-	-	-	6	12,0	3,2
Відступ	24	16,0	3,7	-	-	-
Співпраця	-	-	-	17	11,3	3,2
Звернення	-	-	-	16	10,7	3,1

придушення емоцій – 8,7 %, покірність – 8,0 %, самозвинувачення – 8,7 %, агресивність – 8,0 % (p≤0,05). У ГП2 переважали протест – 15,3 %, оптимізм – 18,0 % (p≤0,05). Серед поведінкових копінг-стратегій у чоловіків ГП1 переважали активне уникнення – 17,3 %, відступ – 16,0 %. У ГП2 переважали альтруїзм – 11,3 %, конструктивна активність – 12,0 %, співпраця – 11,3 %, звернення – 10,0 % (p≤0,05). Розподіл видів і ступеня адаптивності копіngu у жінок та чоловіків досліджуваних груп відображені у таблиці 5.

У результаті аналізу даних, представлених у таблиці 5, виявлено, що в цілому види та структура копінгу у жінок ДГ1, ДГ2, ДГ3 розподілилися наступним чином. Когнітивний компонент: адаптивні та відносно адаптивні – не виявлено, не адаптивні – 33,3 %, 33,3 %, 33,3 % відповідно. Емоційний компонент: адаптивні та відносно адаптивні – не виявлено, не адаптивні – 33,3 %, 33,3 %, 33,3 % відповідно. Поведінковий компонент: адаптивні – не виявлено, відносно адаптивні – 5,9 %, 6,9 %, 6,1 % та не адаптивні – 27,4 %, 26,4 %, 27,2 % відповідно ($p \leq 0,05$).

У чоловіків ДГ1, ДГ2, ДГ3 відповідно: когнітивний компонент: адаптивні – не виявлено, відносно адаптивні – 14,6 %, 13,8 %, 9,7 %, не адаптивні – 18,7 %, 19,5 %, 18,8 %. Емоційний компонент: адаптивні – не виявлено, відносно адаптивні – 10,3 %, 12,6 %, 12,3 %, не адаптивні – 23,1 %, 20,7 %, 21,0 % відповідно. Поведінковий компонент: адаптивні – не виявлено, відносно адаптивні – 17,4 %, 19,8 %, 20,4 %, не адаптивні – 15,9 %, 13,5 %, 12,9 % відповідно ($p \leq 0,05$). Розподіл видів і ступеня адаптивності копінгу у жінок та чоловіків груп порівняння відображено у таблиці 6.

У результаті аналізу даних, представлених у таблиці 6, виявлено, що в цілому види та структура копінгу у жінок ГП1, ГП2 розподілилися наступним чином. Когнітивний компонент: у ГП1 адаптивні та відносно адаптивні – не виявлено, не адаптивні – 100,0 %. У ГП2 – адаптивні – 100,0 %, відносно адаптивні та не адаптивні – не виявлено. Емоційний компонент: у ГП1 адаптивні та відносно адаптивні – не виявлено, не адаптивні – 100,0 %. У ГП2 – адаптивні – 100,0 %, відносно адаптивні та не адаптивні – не виявлено. Поведінковий компонент: у ГП1 адаптивні та відносно адаптивні – не виявлено, не адаптивні – 100,0 %. У ГП2 – адаптивні – 100,0 %, відносно адаптивні та не адаптивні – не виявлено ($p \leq 0,05$).

У чоловіків ГП1, ГП2 відповідно види та структура копінгу розподілилися наступним чином: когнітивний компонент: у ГП1 адаптивні та відносно адаптивні – не виявлено, не адаптивні – 100,0 %. У ГП2 – адаптивні – 100,0 %, відносно адаптивні та не адаптивні – не виявлено. Емоційний компонент: у ГП1 адаптивні та відносно адаптивні – не виявлено, не адаптивні – 100,0 %. У ГП2 – адаптивні – 100,0 %, відносно адаптивні та не

Таблиця 5. Види і ступінь адаптивності копінгу у жінок та чоловіків досліджуваних груп (за методикою Е. Хейма)

Варіант копінг-поведінки / стратегії	Групи жінок								
	ДГ1 (n = 107)			ДГ2 (n = 111)			ДГ3 (n = 103)		
	N	%	± m	N	%	± m	N	%	± m
Когнітивні копінг-стратегії									
Адаптивні	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Відносно адаптивні	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Не адаптивні	107	33,3	4,7	111	33,3	4,7	103	33,3	4,7
Емоційні копінг-стратегії									
Адаптивні	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Відносно адаптивні	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Не адаптивні	107	33,3	4,7	111	33,3	4,7	103	33,3	4,7
Поведінкові копінг-стратегії									
Адаптивні	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Відносно адаптивні	19	5,9	2,4	23	6,9	2,5	19	6,1	2,4
Не адаптивні	88	27,4	4,5	88	26,4	4,4	84	27,2	4,4
Варіант копінг-поведінки / стратегії	Групи чоловіків								
	ДГ1 (n = 107)			ДГ2 (n = 111)			ДГ3 (n = 103)		
	N	%	± m	N	%	± m	N	%	± m
Когнітивні копінг-стратегії									
Адаптивні	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Відносно адаптивні	47	14,6	3,5	46	13,8	3,5	30	9,7	3,0
Не адаптивні	60	18,7	3,9	65	19,5	4,0	58	18,8	3,9
Емоційні копінг-стратегії									
Адаптивні	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Відносно адаптивні	33	10,3	3,0	42	12,6	3,3	38	12,3	3,3
Не адаптивні	74	23,1	4,2	69	20,7	4,1	65	21,0	4,1
Поведінкові копінг-стратегії									
Адаптивні	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Відносно адаптивні	56	17,4	3,8	66	19,8	4,0	63	20,4	4,0
Не адаптивні	51	15,9	3,7	45	13,5	3,4	40	12,9	3,4

Таблиця 6. Види і ступінь адаптивності копінг у жінок та чоловіків груп порівняння (за методикою Е. Хейма)

Варіант копінг-поведінки / стратегії	Групи жінок					
	ГП1 (n = 50)			ГП2 (n = 50)		
	N	%	± m	N	%	± m
Когнітивні копінг-стратегії						
Адаптивні	–	–	–	50	100,0	0,0
Відносно адаптивні	–	–	–	–	–	–
Не адаптивні	50	100,0	0,0	–	–	–
Емоційні копінг-стратегії						
Адаптивні	–	–	–	50	100,0	0,0
Відносно адаптивні	–	–	–	–	–	–
Не адаптивні	50	100,0	0,0	–	–	–
Поведінкові копінг-стратегії						
Адаптивні	–	–	–	50	100,0	0,0
Відносно адаптивні	–	–	–	–	–	–
Не адаптивні	50	100,0	0,0	–	–	–
Групи чоловіків						
Варіант копінг-поведінки / стратегії	ГП1 (n = 50)			ГП2 (n = 50)		
	N	%	± m	N	%	± m
	Когнітивні копінг-стратегії					
Адаптивні	–	–	–	50	100,0	0,0
Відносно адаптивні	–	–	–	–	–	–
Не адаптивні	50	100,0	0,0	–	–	–
Емоційні копінг-стратегії						
Адаптивні	–	–	–	50	100,0	0,0
Відносно адаптивні	–	–	–	–	–	–
Не адаптивні	50	100,0	0,0	–	–	–
Поведінкові копінг-стратегії						
Адаптивні	–	–	–	50	100,0	0,0
Відносно адаптивні	–	–	–	–	–	–
Не адаптивні	50	100,0	0,0	–	–	–

адаптивні – не виявлено. Поведінковий компонент: у ГП1 адаптивні та відносно адаптивні – не виявлено, не адаптивні – 100,0 %. У ГП2 – адаптивні – 100,0 %, відносно адаптивні та не адаптивні – не виявлено (p≤0,05).

Узагальнюючи діагностику копінг-поведінки виокремлено основні варіанти поєднання:

- У ДГ1 – серед жінок – «Ігнорування», «Смирення», «Дисимуляція», «Розгубленість». Серед чоловіків – «Відносність», «Релігійність», «Додача сенсу».
- У ДГ2 – серед жінок – «Активне уникнення», «Відступ». Серед чоловіків – «Відволікання», «Компенсація», «Конструктивна активність».
- У ДГ3 – серед жінок – «Придушення емоцій», «Пасивна кооперація», «Покірність», «Самозвинувачення», «Агресивність». Серед чоловіків – «Емоційна розрядка», «Оптимізм».

- У ГП1 – серед жінок та чоловіків – «Відносність», «Релігійність», «Додача сенсу», «Емоційна розрядка», «Пасивна кооперація», «Відволікання», «Компенсація», «Конструктивна активність».
- У ГП2 – серед жінок та чоловіків – «Збереження самовладання», «Проблемний аналіз», «Установка власної цінності», «Протест», «Альтруїзм», «Співпраця», «Звернення».

Стойкий зворотний кореляційний зв'язок (тобто і жінка і чоловік мали даний тип) між типами поведінки у конфліктних ситуаціях у жінок та чоловіків досліджуваних груп виявлено між:

- У ДГ1 – «Суперництво»-«Пристаосування» та «Компромiс»-«Уникання».
- У ДГ2 – «Пристаосування»-«Уникання» та «Компромiс»-«Суперництво».
- У ДГ3 – «Суперництво»-«Уникання» та «Компромiс»-«Пристаосування».
- У ГП1 – «Уникання»-«Компромiс», «Компромiс»-«Співпраця» та «Уникання»-«Співпраця».
- У ГП2 – «Співпраця»-«Співпраця».

Висновки

Результати роботи свідчать, що відсутність використання адаптивних копінг-стратегій притаманна усім проблемним подружжям. Дані поведінкові патерни, які, з одного боку, ставали підґрунтям розвитку порушень здоров'я сім'ї, а з іншого – потенціювали його прогресування, не мали значимих відмінностей серед подружжів ДГ1, ДГ2, ДГ3 та ГП1. Ми вважаємо, що копінг-поведінка, притаманна жінкам з АП, не мала суттєвого впливу на її формування, проте наявність АП, особливо на рівні клінічно окресленого розладу, негативно впливала на збереження та прогресування неконструктивної поведінки, погіршуючи тим самим порушення сімейного функціонування.

Отримані дані були покладені нами в основу розробки системи психологічної корекції та психофілактичної підтримки здоров'я сім'ї за наявності АП у жінок.

Список використаної літератури

1. Волошин П. В. Стратегія охорони психічного здоров'я населення України: сучасні можливості та перешкоди / П. В. Волошин, Н. О. Марута // Український вісник психоневрології. – 2015. – Т. 23, вип. 1 (82) – С. 5–11.
2. Юр'єва Н. М. Гендероспецифічна дезадаптація соціального функціонування у жінок, хворих на параноїдну шизофренію: аналіз феномену та особливості терапії і психосоціальної реабілітації / Н. М. Юр'єва // Український вісник психоневрології. – 2014. – Т. 22, № 2 (79). – С. 139–146.
3. Маркова М. В. Психотерапія в комплексному лікуванні жінок, хворих на параноїдну шизофренію, при різних моделях родинної взаємодії: обґрунтування, загальні підходи, специфічні особливості / М. В. Маркова, К. А. Косенко // Український вісник психоневрології. – 2014. – Т. 22, вип. 3 (80) – С. 69–73.
4. Аїмедов К. В. Психологічні особливості жінок, хворих на алкогольну залежність / К. В. Аїмедов, К. В. Рябукін // Чоловіче здоров'я, гендерна та психосоматична медицина. – 2015. – № 1–2. – С. 81–84.
5. Жданова М. П. Психотерапія порушення здоров'я сім'ї при алкоголізмі у жінки / М. П. Жданова // Український вісник психоневрології. – 2007. – Т. 15, № 2 (51). – С. 60–67.
6. Маркова М. В. Роль хімічної залежності в розвитку внутрішньосімейної дезадаптації / М. В. Маркова, Т. В. Селюкова // Архів психіатрії. – 2000. – № 3–4 (22–23). – С. 25–26.
7. Савіна М. В. Структурні й феноменологічні особливості адиктивної поведінки у жінок з порушенням сімейної взаємодії / М. В. Савіна // Український вісник психоневрології. – 2016. – Т. 24, вип. 1 (86). – С. 111–115.
8. Метод комплексної оцінки аддиктивного статусу індивіда у популяції з допомогою системи AUDIT-подібних тестів / Лінский І. В., Минко А. І., Артемчук А. Ф. [у др.] // Вісник психіатрії та психофармакотерапії. – 2009. – № 2 (16). – С. 56–70.

9. *Аддиктивний статус і метод его комплексної оцінки при допомозі системи AUDIT-подібних тестів / Линский И. В., Минко А. И., Артемчук А. Ф. [и др.] // Психическое здоровье. – 2010. – № 6 (49). – С. 33–45.*
10. *Карвасарский Б. Д. Клиническая психология : учебник для вузов. 4-е изд. / Б. Д. Карвасарский. – СПб. : Питер, 2011. – 864 с.*

References

1. *Voloshyn, V. P., & Maruta, N. O. (2015). Stratehiia okhorony psykhnichnoho zdorovia naseleння Ukrainy: suchasni mozhylyvosti ta pereshkody [The Strategy of Mental Health Care of the population of Ukraine: contemporary opportunities and obstacles]. Ukrains'kyi visnyk psykhonevrolohii – Ukrainian Journal psychoneurology, vol. 23, issue 1 (82), pp. 5-11.*
2. *Yurieva, N. M. (2014). Henderopsychichna dezadaptatsiia sotsialnoho funktsionuvannya u zhinkov, khvorykh na paranoidnu shyzofreniiu: analiz fenomenu ta osoblyvosti terapii i psykhosotsialnoi reabilitatsii [Gender due to specific exclusion of social functioning in women afflicted with paranoid schizophrenia: analysis of the phenomenon and features therapy and psychosocial rehabilitation]. Ukrains'kyi visnyk psykhonevrolohii – Ukrainian Journal psychoneurology, vol. 22, issue 2 (79), pp. 139-146.*
3. *Markova, M. V., & Kosenko, K. A. Psykhoterapiia v kompleksnomu likuvanni zhinkov, khvorykh na paranoidnu shyzofreniiu, pry riznykh modeliakh rodyynoi vzaemodii: obgruntuvannya, zahalni pidkhody, spetsyfichni osoblyvosti [Psychotherapy in complex treatment of women with paranoid schizophrenia at different models family interaction: grounds, common approaches, specific features]. Ukrains'kyi visnyk psykhonevrolohii – Ukrainian Journal psychoneurology, vol. 22, issue 3 (80), pp. 69-73.*
4. *Aymedov, K. V., & Riabukhin, K. V. (2015). Psykholohichni osoblyvosti zhinkov, khvorykh na alkoholnu zalezhnist [Psychological features of women suffering alcohol addiction]. Choloviche zdorovia, henderna ta psykhosomatychna medytsyna – Men's health, gender and psychosomatic medicine Ukrainian Journal, no. 1-2, pp. 81-84.*
5. *Zhdanova, M. P. (2007). Psihoterapija narusheniya zdorov'ja sem'i pri alkogolizme u zheny [Psychotherapy of disorder the family health in women's alcoholism]. Ukrains'kyi visnyk psykhonevrolohii – Ukrainian Journal psychoneurology, vol. 15, issue 2 (51), pp. 60-67.*
6. *Markova, M. V., & Seliukova, T. V. (2000). Rol khimichnoi zalezhnosti v rozvytku vnutrishnosimeinoi dezadaptatsii [The role of chemical dependency in the development of intrafamily disadaptation]. Arkhiv psykhiatrii – Archives of psychiatry, vol. 6, no. 3-4 (22-23), pp. 25-26.*
7. *Savina, M. V. (2016). Strukturni i fenomenolohichni osoblyvosti adyktivnoi povedinky u zhinkov z porushenniam simeinoi vzaemodii [Structural and phenomenological peculiarities of addictive behavior disorders in women with family interaction]. Ukrains'kyi visnyk psykhonevrolohii – Ukrainian Journal psychoneurology, vol. 24, issue 1 (86), pp. 111-115.*
8. *Linskij, I. V., Minko, A. I., Artemchuk, A. F., Grinevich, E. G., Markova, M. V., Musienko, G. A., ... Vyglovazova, O. V. (2009). Metod kompleksnoj ocenki addiktivnogo statusa individa i populjacji s pomoshh'ju sistemy audit-podobnyh testov [The method of integrated assessment addictive status of the individual and the population using the AUDIT-like system tests]. Visnyk psykhiatrii ta psykhofarmakoterapii – Journal of Psychiatry and psychopharmacotherapy, no. 2 (16), pp. 56-70.*
9. *Linskij, I. V., Minko, A. I., Artemchuk, A. F., Grinevich, E. G., Markova, M. V., Musienko, G. A., ... Vyglovazova, O. V. (2010). Addiktivnyj status i metod ego kompleksnoj ocenki pri pomoshhi sistemy AUDIT-podobnyh testov [Addictive status and method of its comprehensive assessment using the AUDIT-like system tests]. Psichicheskoe zdorov'e – Mental health, no. 6 (49), pp. 33-45.*
10. *Karvasarskij, B. D. (2011). Klinicheskaja psichologija [Clinical psychology]. Saint Petersburg, Piter, 864 p.*

ОСОБЕННОСТИ КОПИНГА СУПРУГОВ С АДДИКТИВНЫМ ПОВЕДЕНИЕМ ЖЕНЩИН И РАЗНЫМ СОСТОЯНИЕМ ЗДОРОВЬЯ СЕМЬИ М. В. Савина

Актуальность. Заболевания женщины психическими, в частности аддиктивными расстройствами, отражаются на ее психопатологическом состоянии, уровне социальной активности, качества жизни и изменяет функционирование семьи. Семья из адаптогенного ресурса может превратиться в патогенный источник дезадаптации. Изучение взаимосвязей между механизмами формирования и проявлениями аддиктивного поведения (АП) у женщин и феноменом здоровья семьи является важной проблемой медицинской психологии.

Цель – изучить особенности копинга у супругов с разным состоянием здоровья семьи и зависимого поведения у женщин для определения мишеней дальнейшей психокоррекционной работы.

Материалы и методы. Обследовано 321 супружескую пару (СП) (исследуемая группа, ИГ) с нарушениями семейных отношений с АП у женщин. ИГ, в зависимости от типа АП, была разделена 3 группы. Группы сравнения сформировано из 50 СП с нарушением здоровья семьи без АП у женщин и (группа сравнения 1, ГС1), 50 условно гармоничных СП (группа сравнения 2, ГС2). Аддиктивный статус изучали с помощью батареи AUDIT-подобных тестов, особенности копинга – по методике психологической диагностики копинг-поведения Э. Хейма.

Результаты. Выделены основные варианты сочетания копинга у обследованных СП. Определены типы устойчивой обратной корреляционной связи между типами поведения в конфликтных ситуациях у женщин и мужчин разных исследуемых групп. Копинг-поведение, присущее женщинам с АП, не оказывало существенного влияния на его формирование, однако наличие АП, особенно на уровне клинически выраженного расстройства, негативно влияло на сохранение и прогрессирование неконструктивного поведения, ухудшая тем самым нарушения семейного функционирования.

Выводы. Отсутствие использования адаптивных копинг-стратегий присуще всем проблемным СП. Данные поведенческие паттерны, которые, с одной стороны, становились основой развития нарушений здоровья семьи, а с другой – потенцировали его прогрессирование, не имели значимых различий среди супругов ИГ1, ИГ2, ИГ3 и ГС1. Полученные данные были положены нами в основу разработки системы психологической коррекции и психопрофилактической поддержки здоровья семьи при наличии АП у женщин.

Ключевые слова: копинг-поведение, аддиктивное поведение, женщины, нарушения здоровья семьи.

FEATURES OF COPING OF COUPLES WITH ADDICTIVE BEHAVIOR OF WIVES AND THE DIFFERENT STATE OF FAMILY HEALTH M. V. Savina

Background. Mental disorders of women, particularly addictive disorders, are affected on their psychopathological state, the level of social activity, quality of life and alters the functioning of the family. Family from adaptogenic resource can become a source of pathogenic maladjustment. The study of the relationship between the mechanisms of formation and manifestation of addictive behavior (AB) in women and family health phenomenon is an important problem of medical psychology.

Objective. To study the features of coping of the couple with different family health and addictive behavior in women and to determine targets for further psychocorrectional work.

Materials and methods. The study involved 321 married couple (MC) (study group, SG) with impaired family relations with the AB of women. SG, depending on the type AB, the group was divided into the three groups. Comparison groups formed from the MC 50 in violation of the family's health without women and AB (comparison 1, CG 1), 50 conditionally harmonious MC (comparison group 2, CG 2). Addictive status was studied using battery AUDIT-like tests, especially coping – by the method of psychological diagnosis coping behavior E. Heim.

Results. The basic options of combination of coping are obtained in the examined MC. The types of stable inverse correlation identified between the types of behavior in conflict situations in women and men of different study groups. Coping behavior, which is inherent in women with addictive behavior, had no significant effect on its formation. But presence of addictive behavior, especially at the level of symptomatic disorders, had a negative impact on the conservation and progression of disruptive behavior, thereby worsening violations of family functioning.

Conclusions. The lack of use of adaptive coping strategies is common to all troubled married couples. These behavioral patterns that, on the one hand, became the basis for the development of family health problems, and on the other – to potentiate its progression, were not significant differences among the spouses SG1, SG2, SG3, and CG1. The data were put in us the basis of the development of the system of psychological correction and psychoprophylactic support family health in the presence of AB in women.

Key words: coping behavior, addictive behavior, women, family health disorders.

Стаття надійшла до редакції 02.08.2016 р.

САВИНА Майя Василівна, к.мед.н., доцент, доцент кафедри психіатрії, наркології, неврології та медичної психології Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна Міністерства освіти України, м. Харків; e-mail: ms@kharkov.ua

САВИНА Майя Василівна, к.мед.н., доцент, доцент кафедри психіатрії, наркології, неврології та медичної психології Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна Міністерства освіти України, г. Харьков; e-mail: ms@kharkov.ua

SAVINA Maiia Vasyilivna, MD, PhD, Docent, Associate Professor of Department of psychiatry, narcology and medical psychology of the V. N. Karazin's Kharkiv National University of Ministry of Education of Ukraine, Kharkiv; e-mail: ms@kharkov.ua